

здоров'язбережувальна діяльність; дії учасників освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях, безпечні умови навчання та праці; комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу; навчання учасників освітнього процесу правил безпечної поведінки особистості; формування навичок уникнення потенційних ризиків і небезпек; Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (наказ МОЗ України від 25.09.2020 № 2205); урахування регіональної специфіки (організація системи безпеки освітнього середовища школи, облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району); система створення безпечних умов життєдіяльності учасників освітнього процесу; профілактика всіх видів травмування на уроках, у позаурочний час; розслідування нещасних випадків; надання долікарської допомоги; інформаційна безпека особистості, кібербезпека; нормування дій учасників освітнього процесу в умовах уведення воєнного стану та виникнення надзвичайних ситуацій (з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти та професійної діяльності вчителя конкретного фаху).

Література

1. Актуальні питання управлінської діяльності керівника ЗЗСО: навч.-метод. посібник. Авт.-укл. : М. Є. Смирнова, М. С. Астахова, Л. І. Дух, Т. С. Китиченко; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2021. 172 с.
2. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.
4. Полищук Л. М. Аналіз профілактичних заходів щодо зниження шкільного травматизму. *Молодий вчений*. 2016. № 11.1 (38.1). С. 81–85.
5. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020>.
6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посібник. К., 2018. 56 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf>.

Формування компетентностей педагогів у системі післядипломної освіти щодо організації безпечного освітнього простору в школі

Олена Байназарова

У Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» прописані загальні та професійні компетентності, серед яких соціальна, емоційно-етична та компетентність педагогічного партнерства. Стандартом передбачено, що вчитель має конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей, визначати і враховувати

в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів, використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки та я-ідентичності, формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною... [1]. Це ті компетентності вчителя, які сприятимуть формуванню безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти.

Освітнє середовище вивчали як зарубіжні (Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг), так і вітчизняні (В. Ю. Биков, І. Д. Бех, Є. В. Бондаревська, О. М. Пехота, В. В. Рибалка, В. А. Семиченко та інші) вчені.

Укладаючи нові освітні програми курсів підвищення кваліфікації, фахових і тематичних спецкурсів, ми виходимо з визначення поняття *безпечне освітнє середовище*, що подано в Законі України «Про повну загальну середню освіту». Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [2]. *На основі цього можемо зробити висновок, що безпечне освітнє середовище* – це середовище, що забезпечує безпечні умови праці та навчання, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяє емоційному благополуччю учасників освітнього процесу; наявність достатніх ресурсів для запобігання будь-яких проявів насильства та їх відсутність; дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки здобувачів освіти, їх батьків і педагогів.

У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (**Safe Schools Declaration**) і стала сотою країною, що підтримала положення цього документа **Організації Об'єднаних Націй**. Декларація містить перелік зобов'язань для попередження і реагування на напади та використання закладів освіти у військових цілях у період збройного конфлікту [3]. Тому під час воєнного стану вона набуває своєї актуальності. Під час військових дій у закладах освіти з'явилися нові вимоги до безпечного освітнього середовища.

Ураховуючи, що організація безпечного освітнього простору в школі – одне з найважливіших завдань в умовах воєнного часу, на кафедрі виховання й розвитку особистості, секції спеціальної та інклюзивної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розроблено низку тематичних і фахових спецкурсів, які відображають сучасні потреби педагогів у підвищенні кваліфікації з цього питання.

Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» педагогічні працівники закладів освіти зобов'язані сприяти формуванню здорового способу життя здобувачів освіти, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я. Тому вкрай актуальними для педагогічних працівників є: вміння створювати й дотримуватися безпечних умов для учасників освітнього процесу; забезпечення якості навчання і виховання учнів у дистанційній формі; знання і вміння правильно поводити себе в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із загрозою для життя, особливо в умовах

воєнного стану, надавати домедичну допомогу учням, ученицям, колегам у разі травмування або нещасного випадку. Саме тому працівники кафедри розробили освітню програму тематичного спецкурсу «Домедична допомога в системі роботи педагога в умовах воєнного стану» (укладач – Волкова І. В.).

Метою цього тематичного спецкурсу є вдосконалення професійних компетентностей педагогічних працівників із питань запобігання травматизму та надання домедичної допомоги в умовах воєнного стану.

Напрямом освітньої програми є розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників, серед яких:

- *здоров'язбережувальна* – здатність організувати безпечне освітнє середовище, зокрема під час надзвичайної ситуації, з урахуванням вимог безпеки життєдіяльності; здійснювати профілактичну просвітницьку роботу з учнями з питань безпеки життєдіяльності; забезпечувати дотримання учнями вимог безпеки та надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу в разі травмування або надзвичайної ситуації;
- *психологічна* – здатність визначати й урахувати вікові та інші індивідуальні особливості учнів під час навчання з безпеки життєдіяльності; надавати психолого-педагогічну підтримку дітям і дорослим в умовах воєнного стану, з урахуванням психоемоційної складової діяльності людини та надання першої психологічної допомоги при посттравматичному стресовому розладі;
- *емоційно-етична компетентність* – здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, у тому числі під час воєнних дій, надзвичайної ситуації, наданні домедичної допомоги;
- *організаційна* – здатність організувати різні види і форми навчальної діяльності учнів із безпеки життєдіяльності, запобігати дитячому травматизму, надавати домедичну допомогу в разі травмування або надзвичайної ситуації.

Створення мирного середовища як умови встановлення демократичних цінностей є орієнтиром для розбудови держави. Ураховуючи сучасний етап соціокультурного розвитку України, необхідно констатувати зміну уявлень про шляхи розв'язання конфліктів. Надзвичайно гостро проблема мирного врегулювання конфліктів виділяється в аспекті реформування системи освіти. Заклади освіти ставлять за мету всебічний розвиток дитини, створення умов для засвоєння ефективних моделей поведінки з ровесниками, проте часті явища цькування, булінгу та високий рівень конфліктності серед однолітків не дозволяють повною мірою досягти поставлених цілей.

Вирішення означених проблем актуалізує питання побудови безпечного, мирного освітнього простору, який передбачає впровадження в систему освіти технології розв'язання конфліктів шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямі є: формування у здобувачів освіти здатності протистояти булінгу, навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, розуміння поняття «мир», усвідомлення власної значущості в миробудуванні, усвідомлення конфлікту як важливої та невід'ємної частини життя, створення особистої мирної стратегії поведінки в конфлікті. Вагомим кроком у побудові мирного освітнього простору та зменшенні рівня конфліктності в учнівському середовищі можна

вважати розробку тематичного спецкурсу «Медіаційні практики в освітньому просторі» (укладач – Разводова Т. О.).

Метою цього тематичного спецкурсу є підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників закладів освіти в питаннях вирішення конфліктних ситуацій за допомогою проведення відновних практик.

Напрямом освітньої програми є розвиток професійних компетентностей учителів-предметників, класних керівників і вихователів пансіонів, серед яких:

- *мовно-комунікативна* – здатність формувати й розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів і комунікативні навички медіатора/медіаторки; застосовувати техніки відновлювальної комунікації;
- *психологічна* – здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки; здатність формувати мотивацію учнів і організувати їхню пізнавальну діяльність щодо використання медіаційних практик в освітньому просторі; здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною;
- *педагогічного партнерства* – здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями, залучати батьків до впровадження «Служби порозуміння» на засадах партнерства;
- *емоційно-етична* – здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

Інформаційно-цифрові технології стали важливим інструментом у житті педагогів, учнів і їх батьків. Комунікація у віртуальному просторі має свої особливості. Безконтрольне й безвідповідальне її використання містить ризики для здоров'я, розвитку та благополуччя дітей. Тому необхідно формувати компетентності учнів, батьків і педагогічних працівників щодо безпечної поведінки в цифровому просторі, щоб запобігти потраплянню дітей у небезпечні ситуації. Саме ці питання лягли в основу освітньої програми тематичного спецкурсу «Безпечна поведінка в цифровому середовищі: комунікація з батьками та учнями в умовах дистанційного навчання» (укладач – Байназарова О. О.).

Метою цієї освітньої програми є оновлення та розвиток загальних і професійних компетентностей педагогів щодо безпечної поведінки в цифровому просторі в умовах дистанційного навчання.

Напрямом освітньої програми є розвиток професійних компетентностей учителів-предметників, серед яких:

- *інформаційно-цифрова* – орієнтування в інформаційному просторі, здійснення пошуку і критичне оцінювання інформації, оперування нею у професійній діяльності;
- *емоційно-етична* – конструктивна та безпечна взаємодія з учасниками освітнього процесу в дистанційному форматі;
- *педагогічного партнерства* – залучення батьків до освітнього процесу в дистанційному форматі на засадах партнерства.

Булінг – поширена проблема в сучасному українському суспільстві, і найгостріше це явище постає в освітньому середовищі, де дитина проводить більшу

частку свого повсякденного життя. Створення безпечного освітнього середовища, як ключове завдання Нової української школи, має забезпечити комфортні умови для навчання та розвитку учнів, обставини для максимально можливого розвитку кожної особистості в умовах різноманітності, що, у свою чергу, змінює акценти в професійній діяльності педагогічних працівників, підвищує відповідальність за якість освітніх послуг, які надаються.

Метою освітньої програми «Педагогіка партнерства як платформа запобігання/протидії булінгу» (укладач – Байназарова О. О.) є оновлення та вдосконалення професійних компетентностей педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо запобігання/протидії булінгу відповідно до основних напрямів державної освітньої політики, запитів громадянського суспільства та потреб споживачів освітніх послуг.

Напрямом освітньої програми є розвиток професійних компетентностей учителів-предметників, серед яких:

- *психологічна* – визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів, використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки та я-ідентичності, формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною;
- *емоційно-етична* – конструктивна та безпечна взаємодія з учасниками освітнього процесу; усвідомлювання та поцінування взаємозалежності людей;
- *педагогічного партнерства* – залучення батьків до освітнього процесу в дистанційному форматі на засадах партнерства.

Відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти в закладах загальної середньої освіти вводиться інтегрований курс «Культура добросусідства» для 5-6 класів. Зазначений курс спрямований на підтримку широкої соціальної інклюзії, міжкультурної та миротворчої освіти, розвиток освіти впродовж життя та демократизацію освітнього середовища в Україні. Цей курс розроблявся для полегшення адаптації дітей до нових умов навчання та їхньої успішної інтеграції в нових колективах або громадах. Тож він набуває особливої актуальності у воєнний час, оскільки багато дітей вимушено залишили свої оселі та звичне середовище. Водночас певним викликом є і прийом нових дітей у сталі учнівські колективи та громади. Тому пропонується зміст курсу й запропоновані види діяльності є інструментом, щоб швидше познайомити дітей між собою, адаптувати їх до нових умов навчання в новому колективі, згуртувати, розвивати конструктивну взаємодію та навички ненасильницької комунікації, сприяти зниженню конфліктного потенціалу, створенню комфортної психологічної атмосфери в класі.

Це обумовило розробку освітньої програми фахового спецкурсу «Новий Державний стандарт базової середньої освіти. Інтегрований курс «Культура добросусідства». 5 клас НУШ» (укладач – Волкова І. В.).

Метою освітньої програми фахового спецкурсу є підготовка педагогічних працівників до реалізації положень соціальної та здоров'язбережувальної галузі Державного стандарту базової середньої освіти; оновлення та розвиток загальних і професійних компетентностей педагогів щодо організації освітнього процесу в 5 класі на уроках інтегрованого курсу «Культура добросусідства».

Напрямом освітньої програми є розвиток таких професійних компетентностей учителів-предметників.

- *предметно-методична* – добір і використання сучасних та ефективних методик і технологій навчання та виховання етичної поведінки, конструктивного спілкування, співпраці для досягнення результату діяльності, підтримки доброчинності; здійснення інтегрованого навчання учнів в очному та дистанційному форматах;
- *психологічна* – розвиток конструктивної взаємодії та навичок ненасильницької комунікації, сприяння зниженню конфліктного потенціалу і створенню комфортної психологічної атмосфери в класі;
- *емоційно-етична* – здійснення конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу, зокрема під час воєнних дій.

Запропонована науково-педагогічними працівниками кафедри виховання й розвитку особистості, секції спеціальної та інклюзивної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» система фахових і тематичних спецкурсів дозволяє задовольнити освітні потреби педагогів щодо створення безпечного освітнього середовища в умовах викликів сьогодення.

Література

1. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: http://ru.osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3.pdf
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Safe Schools Declaration. URL: <https://ssd.protectingeducation.org>

Освіта для сталого розвитку – необхідна умова формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей поведінки

Олександр Грінченко

Згідно з рішеннями конференції в Ріо-де-Жанейро принципи сталого розвитку повинні бути включені в усі освітні програми та мають розглядатись як елемент постійного й неперервного навчання та виховання, тобто повинні формувати особливий освітній напрям – освіту в інтересах сталого розвитку (ОСР). Реалізація цілей навчання в рамках освіти для сталого (збалансованого) розвитку вимагає розширення знань, розвитку спеціальних навичок, інтелекту, формування життєвої позиції та людських цінностей. Ці вимоги є складовими вимог до освіченості учнів, що визначені новим Державним стандартом базової середньої освіти. Освіта для сталого розвитку охоплює екологічну, економічну й соціальну проблематику навчання та виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей поведінки підрастаючого покоління та суспільства загалом. Тому найбільш важливу роль виконують предмети та інтегровані курси таких освітніх галузей, як природнича, соціальна та здоров'язбережувальна,